

А.К. Нуржанова*

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Орал қ., 090000, Қазақстан Республикасы
*e-mail: aina_ask@mail.ru

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТПЕН АЙНАЛЫСУДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа.

Мақалада жасы кәмелетке толмағандардың кәсіпкерлік қызметпен айналысудағы құқықтық жағдайының өзекті мәселелері сипатталған. Дамыған мемлекеттердің құқықтық тәртібіне тән кәмелетке толмағандарды «эмансипациялау» институтының Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында пайда болып, кәмелетке толмағандарға заңды өкілдерінің келісімімен он алты жасқа толғаннан кейін кәсіпкерлік қызметпен айналысуға рұқсат беру еңбек құқығы тұрғысынан даулы болып келеді. Кәмелетке толмағандардың құқықтық субъективтілігін түсінудің теориялық тәсілдерінде ашу қарастырылған. Жұмыста автор балаға кәсіпкерліктің жалпы режиміне жақындататын кәсіпкерлік қызметтің салыстырмалы түрде еркін режимін ұсынбай, мұндай қызмет эмансипацияның шарты бола алмайтындығын, өйткені ол барлық қажетті белгілерге сәйкес келмейтінін және ықпал етуші тұлғалардың бақылауымен айтарлықтай шектелетінін атап өтті.

Мақалада кәсіпкерлерді қолдау және оқыту сәттері қамтылған, бұл шағын кәсіпкерлікті дамытудың негізгі құралы мен елдегі орта бизнес болып табылады. Сондай-ақ, автор кәмелетке толмағандардың мәмілелер жасау және кәсіпкерлікпен айналысу мәселелеріне қатысты құқықтық аспектілермен таныстырады. Жалпы, кәмелетке толмағандардың мүдделерін қорғау және оларды мәмілелер мен кәсіпкерлік саласында пайдалануды болдырмау мәселелері, мәмілелер жасау немесе кәмелетке толмағандардың кәсіпкерлік қызметпен айналысуы кезінде ықтимал теріс салдарларды болдырмау жөніндегі ұсынымдар қамтылған.

Негізгі сөздер: кәмелетке толмаған, кәсіпкерлік, эмансипация, құқық қабілеттілігі, әрекет қабілеттілігі, мәміле.

Кіріспе.

Экономикалық өсу елдің тұрақты дамуын қамтамасыз етудің, жаңа жұмыс орындарын құрудың, халықтың өмір сүру деңгейін арттырудың және әлемдік аренадағы позицияларды нығайтудың негізгі факторы болып табылады. Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін инновациялар, ғылым мен технологияларды дамыту, еңбек өнімділігін арттыру және өнім мен қызмет көрсету сапасын арттыру негізінде экономиканы дамыту қажет. Адами капиталды дамыту, білім берудің жоғары деңгейін қамтамасыз ету, ғылыми зерттеулер мен инновацияларды қолдау, сондай-ақ жас мамандарды ілгерілету үшін жағдайлар жасау да маңызды бағыт болып табылады.

Балалардың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік саясат зорлық-зомбылықтың, қанаудың, бала саудасының және балалардың құқықтарын бұзудың басқа да нысандарының алдын алу, сондай-ақ өмірлік қиын жағдайға тап болған балаларға көмек көрсету жөніндегі іс-қимылдарды қамтиды. Балалардың мүддесі үшін мемлекеттік саясатты табысты іске асыру үшін мемлекеттік органдар мен ұйымдардың қызметін үйлестіруді, отбасының, қоғамның және азаматтық қоғамдық ұйымдардың белсенді өзара іс-қимылын қамтамасыз ету қажет.

Балалардың мүддесіндегі мемлекеттік саясат балалардың толыққанды дамуы үшін жағдай жасауға, оларға тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге және бұзушылық пен кемсітушіліктің барлық түрлерінен қорғауға бағытталған. Балалардың құқықтарын қорғау жүйесін үнемі жетілдіруге және оны іске асыру тетіктерін жетілдіруге ұмтылу маңызды. Кәмелетке толмаған балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мемлекетіміздің әлеуметтік-құқықтық саясатының басты бағыттарының бірі болып табылады.

Кәмелетке толмаған балалардың құқықтарына тікелей арналған құқық нормалары алғаш рет Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» заңының қабылдануымен еліміздің заңнамасында пайда болды. Осы заң қабылданғанға дейін балалардың құқықтары ата-аналар мен балалар арасындағы құқықтық қатынастардың объективті арқылы қарастырылды. Бұл ретте балалар әрекетке қабілетсіздігіне байланысты құқықтардың дербес тасымалдаушыларының жағдайына қарағанда, ата-аналардың қамқорлығының пассивті объектілерінің жағдайына тап болды. Кәмелетке толмаған балалардың құқықтарына арналған жеке тарауды заңға енгізу бұл тәсілді жеңу жолындағы маңызды қадам болды деп ойлаймын.

2002 жылғы 8 тамызда елімізде «Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы» заң қабылданды, ол ҚР Конституциясымен кепілдендірілген баланың негізгі құқықтары мен мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастарды реттейді. 2011 жылғы 26 желтоқсанда Қазақстан Республикасында 2012 жылғы 17 қаңтарда күшіне енген «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодекс қабылданды, ол бұрын реттелмеген көптеген отбасылық аспектілерді қамтитын кешенді нормативтік акт болды. Жаңа кодекс неке-отбасылық қатынастарды бүгінгі күннің мәселелерін қамтыды. Ол отбасы институтын едәуір нығайтты. Кодекс нормативтік құқықтық актілерді кодификациялауға (жүйелеуге) және отбасы мен баланың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған, сонымен қатар ол неке мен отбасына қатысты бірқатар жаңа құқықтық ережелерді қарастырады [1]. Бұл заңда балалардың мүддесі үшін мемлекеттік саясаттың мақсаттары, олардың негізгі құқықтары мен міндеттері анықталды. Баланың отбасындағы, бала мен қоғамдағы қарым-қатынасына, мүгедек баланың құқықтарына және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқықтарына арналған тараулар бөлек бөлінді.

Қазақстанда, басқа дамыған мемлекеттердегідей, азаматтардың азаматтық-құқықтық жағдайына әсер ететін шешуші факторлардың бірі әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістер болып табылады. Экономикалық өзгерістер мен әлеуметтік проблемалар азаматтардың ең қорғалмаған санаттарының бірі - кәмелетке толмағандарға кері әсерін тигізді.

Ұзақ уақыт бойы балалар, кәмелетке толмаған азаматтар ретінде, тәуелсіз құқық субъектісі ретінде танылмады. Тек 1989 жылы 20 қарашада БҰҰ Бас Ассамблеясы Бала құқықтары туралы Конвенцияны қабылдағаннан кейін ғана балаларға деген қарым-қатынастың, оның құқықтық мәртебесінің жаңа моделі құрылды [2].

Сонымен қатар, қазіргі заманғы азаматтық заңнамада кәмелетке толмағандардың құқықтық мәртебесі саласында кәсіпкерлік қызмет саласындағы құқық қабілеттілігінің болуына қатысты бірқатар проблемалар анықталды. Жас азаматтардың азаматтық - құқықтық жағдайы олардың жеке кәсіпкерлер ретінде азаматтық айналымға қатысуына жол беретіндігіне күмән келтіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

«Адамның құқықтық мәртебесі» - бұл мемлекет мойындаған және кепілдік беретін құқықтар, бостандықтар мен міндеттер жүйесі, сондай-ақ адамның құқық субъектісі ретіндегі заңды мүдделері.

Құқықтық мәртебеге мыналар кіреді: құқық субъектісі (өз кезегінде субъектінің құқық қабілеттілігін, әрекет қабілеттілігін қамтиды); заңда белгіленген құқықтар мен міндеттер; белгіленген құқықтардың кепілдіктері; субъектінің міндеттерін орындамағаны үшін жауапкершіліктерді қарастыруға болады.

Құқық қабілеттілігі-азаматтың субъективті құқықтар мен заңды міндеттердің иесі болу үшін заңмен белгіленген қабілеті азаматтар туылған сәттен бастап танылады. Әрекет қабілеттілігі-адамның өз іс-әрекеттерімен құқықтар мен міндеттерді алу және жүзеге асыру

қабілеті. Толық көлемде әрекет қабілеттілігі адам кәмелетке толғаннан кейін пайда болады. Кәсіпкер болу үшін толық құқықтық қабілеттілік пен әрекет қабілеттілігі болуы керек.

Егер жас жігіт әлі 18 жаста болмаса және бизнеске деген ұмтылыс үлкен болса, ол эмансипация ұғымымен танысуы керек. Сонымен қатар, кәсіпкерлік қызмет қарапайым әрекеттер жиынтығына дейін азаймайды. Ол бір мақсатқа бағытталған байланысты және дәйекті Кәсіпкерлік іс-шаралардан (іс-әрекеттерден) тұрады. Кәсіпкерлік қызметтің негізгі мақсаты-сұраныс бар жерде пайда әкелетін тауарды өндіру және нарыққа ұсыну [3].

Нәтижелер және оларды талқылау.

Елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайындағы түбегейлі өзгерістер Қазақстан заңнамасында 1994 ж.ҚР АҚ 22-бабының пайда болуына себеп болды, бұл кәмелетке толмағандардың кәсіпкерлік қызмет субъектілері ретінде мүліктік айналымға қатысуына мүмкіндік берді. ҚР АҚ 12.01.07 ж. № 225-ІІІ Заңына сәйкес 22-1-баппен толықтырылды-кәмелетке толмағанды толық әрекетке қабілетті деп жариялау (эмансипация) [4].

Он алты жасқа толған кәмелетке толмаған адам, егер ол еңбек шарты бойынша жұмыс істесе немесе ата-анасының, асырап алушыларының немесе қамқоршысының келісімімен кәсіпкерлік қызметпен айналысса, толық қабілетті деп жариялануы мүмкін. Кәмелетке толмағанды толық әрекетке қабілетті деп жариялау (эмансипация) қорғаншылық және қамқоршылық органының шешімі бойынша ата-анасының, асырап алушыларының немесе қамқоршысының келісімімен не сот шешімі бойынша мұндай келісім болмаған кезде жүргізіледі.

Эмансипацияланған кәмелетке толмаған бала азаматтық құқықтарға ие және Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде жас шегі белгіленген құқықтар мен міндеттерді қоспағанда, міндеттерді (оның ішінде оларға зиян келтіру салдарынан туындаған міндеттемелер бойынша) атқарады. Ата-аналар, асырап алушылар және қамқоршы эмансипацияланған кәмелетке толмағанның міндеттемелері бойынша жауап бермейді.

Қазақстандық азаматтық құқықтың түпкілікті жеке құқықтың континенттік жүйесіне қайта оралғанын, алайда онымен ешқашан туыстық байланысын жоғалтпағанын айғақтайды. Кәмелетке толмағандар қоғамның негізгі әлеуметтік-демографиялық тобы болып табылады.

Балалардың азаматтық құқықтық қатынастарға қатысуы олардың азаматтық құқық субъектілері болу мүмкіндігімен алдын-ала анықталған. Зерттеу үшін ең өзекті мәселелер - бұл азаматтық құқық субъектілерін кәсіпкерліктен іске асырудың мәні мен ерекшеліктері.

Кәмелетке толмаған баланы босату ата-аналарды оның міндеттемелері бойынша ықтимал субсидиарлық жауапкершіліктен құтқарады (АҚ-нің 33-бабының 2-тармағы, 27-бабының 2-тармағы). Осылайша, Эмансипация кәмелетке толмаған адамның кәсіпкерлігімен тығыз байланысты деп атап өтіп, бір бапта 16 мен 18 жас аралығындағы адамға ата-анасының келісімімен кәсіпкерлікпен айналысуға мүмкіндік беретін норманы және кәмелетке толмаған кәсіпкерге ата-анасының екеуінің де келісімімен толық әрекет қабілеттілігін алуға мүмкіндік беретін норманы біріктірді [5].

Заң 16 жасқа толған және кәсіпкерлік қызметпен айналысатын азаматты толық қабілетті деп жариялауға болатындығын белгілейді. Бірақ кәмелетке толмаған адам эмансипацияланған адам деп танылғанға дейін ол заңды түрде кәсіпкерлік қызметпен айналыса алмайды. Сонымен бірге, 16 жасқа толған кәмелетке толмаған адам, егер ол кәсіпкерлік қызметпен айналысу құқығына тіркеуден өтпеген болса, оны эмансипацияланған деп жариялауға болмайды.

Бұл соқтығысу ҚР Азаматтық кодексінің 22-1-бабында бекітілген нормадан туындайды. Нақты белгіленген жас шекараларының болмауы кәмелетке толмаған кәсіпкер жауапқа тартылған жағдайда қақтығыстар тудырады. ҚР АҚ 22-бабының 3-тармағы 14

жастан 18 жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар осы баптың 1, 2-тармақтарында көрсетілген мәмілелер бойынша өз бетінше мүліктік жауаптылықта болатынын айқындайды.

Егер кәсіпкер өз тәуекелімен және Азаматтық кодекстің 26-бабының 3-тармағына сәйкес қызметті жүзеге асыратынын назарға алсақ, кәмелетке толмағандар өздерінің мәмілелері үшін дербес жауап береді, кәмелетке толмағандарға ата-аналарының келісімімен де кәсіпкерлікпен айналысуға рұқсат етілмейтіні түсінікті болады, өйткені тұрақты кәсіпкерлік қызмет және жекелеген мәмілелер жасау бір емес. Кәмелетке толмаған азаматтардың ішінара әрекетке қабілетті адамдар ретіндегі азаматтық-құқықтық жағдайы олардың азаматтық айналымға жеке кәсіпкер ретінде қатысуына жол беретіндігіне күмән келтіруге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, кәмелетке толмаған кәсіпкерлік субъектілерімен мәмілелер жасасатын контрагенттердің құқықтарын қорғау мәселесі бар. Атап айтқанда, кәмелетке толмаған адамдарда келтірілген залалды жабу үшін әрдайым жеткілікті материалдық ресурстар бола бермейді.

Контрагенттердің және тұтастай алғанда азаматтық айналымның, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың өздері мүддесінде әрбір мәмілені жасауға (не әдетте оның кәсіпкерлік қызметімен байланысты біртекті мәмілелер жасауға) келісім талап етілетін және мұндай мәмілелерді кәмелетке толмағандар өздерінің жеке кәсіпкерлік қызметін жүзеге асыру шеңберінде жасаған жағдайларда талап етілетін ережені бекіту керек екені анық [6].

Эмансипацияланбаған кәмелетке толмаған адамға кәсіпкерлік қызмет бостандығын қамтамасыз ету үшін ҚР АҚ-де осындай қызмет нәтижесінде алынатын кірістер мен мүліктің режимін айқындау, сондай-ақ 14 пен 18 жас аралығындағы кәмелетке толмағанның барлық кәсіпкерлік мәмілелеріне еркін, яғни әрбір мәмілеге жәрдемдесуші тұлғалардың келісімін алуды талап етпейтін дербес қорытынды режимін тарату қажет.

Осылайша, жас кәсіпкерге кәсіпкерлік қызметтен түскен кірістерді еркін басқаруға ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлік мәмілелер нәтижесінде сатып алынған басқа мүлікке де рұқсат беру керек. Бұл ретте кәсіпкерлік қызметтен түскен табысқа сатып алынған мүлікке билік ету кәмелетке толмағанның кәсіпкерлік қызметі мақсатында ғана жүзеге асырылуға тиіс.

Баланың басқа мәмілелері олар үшін Азаматтық кодексте белгіленген ережеге сәйкес келуі керек. Бұл ретте ҚР АҚ-нің 22-1-бабында мынадай мазмұндағы мазмұн: кәмелетке толмағанды толық әрекетке қабілетті деп жариялау (эмансипация) қорғаншылық және қамқоршылық органының шешімі бойынша ата-анасының, асырап алушыларының немесе қамқоршысының келісімімен не сот шешімі бойынша мұндай келісім болмаған кезде жүргізіледі. ЖК тіркеу мүмкіндігін алу үшін 16 жастан 18 жасқа дейінгі кәмелетке толмаған бала:

1. заңды өкілдердің келісімін алу;
2. еңбек шарты бойынша жұмысқа орналасу;
3. қорғаншылық және қамқоршылық органына жүгіну;
4. өзінің тұрғылықты жері бойынша сотқа оны толық әрекетке қабілетті деп жариялау туралы өтінішпен жүгіну.

Қамқоршылық және қамқоршылық органы эмансипациядан бас тартқан жағдайда ғана сотқа жүгінудің мағынасы бар екенін ескеріңіз, өйткені сот процедурасы ұзағырақ және күрделі. Алдымен қамқоршылық органдарында эмансипация процедурасынан өтуге тырысудың мағынасы бар. Кәмелетке толмаған баланың өзі өз атынан қорғаншылық органдарына өтініш беруі керек, өйткені бұл оның экономикалық қызметпен айналысуға конституциялық құқығын іске асыруын көрсетеді.

Бұл ретте кәмелетке толмаған адамның дербес табыс көзі болуға тиіс. Сондай-ақ, жалпы ереже бойынша, тіпті эмансипация процедурасына да кәмелетке толмаған баланың

ата-анасының (асырап алушыларының) келісімін алу қажет. Бұл ретте ата-ана құқықтарынан айырылған ата-аналардың баланы эмансипациялауға келісім беруге құқығы жоқ (яғни олардың пікірі ескерілмейді). Егер ата-аналардың (асырап алушылардың) бірі келісім бермесе, қорғаншылық органы келесідей әрекет етеді:

1. келіспейтін ата-ана келтіретін дәлелдер зерттелуде;
2. егер бұл қарсылықтар елеулі деп танылса, эмансипациядан бас тартылуы мүмкін және іс сотта қаралуы керек;
3. егер қарсылықтар елеусіз деп танылса, қорғаншылық органы оң шешім қабылдауға құқылы (бірақ келіспейтін ата-ана оған шағымдануға құқылы).

Егер ата-анасының біреуі хабар-ошарсыз кетті деп танылса не оның орналасқан жерін анықтау мүмкін болмаса, ауыр науқас болса, әрекетке қабілетсіз болса немесе басқа себептермен эмансипацияға келісім бере алмаса, алып тастау жасалады: ата-анасының біреуінің жазбаша келісімі қабылданады.

Бұл ретте екінші ата-ананың келісімінің жоқтығын түсіндіретін құжаттарды (соттың хабар-ошарсыз кетті деп тану туралы шешімі, медициналық ұйымнан анықтама, полициядан анықтама және т.б.) ұсыну қажет. Бірақ егер ата-ана құқықтарынан айырылмаған екі ата-ананың да орналасқан жерін анықтау мүмкін болмаған жағдайда, қорғаншылық және қамқоршылық органы өтініш берушіге эмансипациядан бас тартады. Бірақ бұл ретте кәмелетке толмаған бала тұрғылықты жері бойынша жалпы юрисдикция сотына осындай өтініш беру құқығынан айырылмайды. Бұл ретте кәмелетке толмаған адамның да дербес табыс көзі болуға және сотқа жүгіну үшін ата-анасының, асырап алушыларының немесе қамқоршысының келісімін алуға тиіс.

Егер кәмелетке толмаған бала ата – анасының қамқорлығынсыз қалса, сот оған ресми өкіл-адвокат тағайындайды, ол процесс барысында кәмелетке толмағанның заңды өкілін ауыстырады. Эмансипация-бұл қайтымсыз әрекет және оны жою мүмкін емес екенін ескеріңіз.

Қорғаншылық органы мен соттың шешімін айналып өтіп, толық қабілеттілікке жетудің тағы бір нұсқасы бар. 2-тармаққа сәйкес. ҚР Азаматтық кодексінің 17-бабы, заң актілерінде 18 жасқа толғанға дейін некеге тұруға рұқсат етілген жағдайда, 18 жасқа толмаған азамат некеге тұрған кезден бастап толық көлемде әрекет қабілеттілігіне ие болады.

Яғни, некеге тұрып, кәмелетке толмаған бала өзінің атына жеке кәсіпкерді тіркеуге мүмкіндік алады, өйткені ол толық қабілеттілікке ие болады. «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР Кодексінің 2-тармағы мен 3-тармағына сәйкес, неке қиюды мемлекеттік тіркеу орны бойынша тіркеуші органдар неке жасын 2 жылдан аспайтын мерзімге (яғни 16 жасқа дейін) төмендегідей дәлелді себептер болған кезде төмендетеді:

1. жүктілік;
 2. ортақ баланың дүниеге келуі.
- Неке жасын төмендету туралы өтініш берілуі мүмкін:
1. некеге тұрғысы келетіндер;
 2. олардың ата-аналары немесе қамқоршылары.

Бұл ретте өтініште белгіленген неке жасын төмендету қажеттілігін туғызатын себеп көрсетіледі. 16 мен 18 жас аралығындағы некеге тұру эмансипацияға жатпайтынын ескеріңіз. Бұл 18 жасқа дейін толық қабілетті болудың тағы бір жолы.

Егер кәсіпкердің өз тәуекеліне қызмет ететінін ескеретін болсақ және АҚ-нің 22-бабының 3-тармағына сәйкес кәмелетке толмағандар өз әрекеттері үшін жауап береді, бірақ олардың кәсіпкерлік қызметке қатысуы жекелеген мәмілелер жасаудан өзгеше. Олардың ішінара қабілеттілігін ескере отырып, олардың жеке кәсіпкер ретінде бизнеске қатысуына рұқсат беру туралы сұрақтар туындайды.

Демек, кәмелетке толмағандарға кәсіпкерлікпен айналысуға рұқсат беру, тіпті ата-анасының келісімімен де, кейбір заңды мәселелер мен сұрақтар тудыруы мүмкін. Осы бап кәмелетке толмағанның кәсіпкерлік қызметпен айналысуына ата-анасының, асырап алушыларының немесе қамқоршысының келісімі кәмелетке толмағанды дара кәсіпкер ретінде мемлекеттік тіркеу үшін тіркеуші органға көрсетілген тұлғалардың нотариалды куәландырылған келісімін беру арқылы көрсетіледі [7].

Балаға кәсіпкерліктің жалпы режиміне жақындататын кәсіпкерлік қызметтің салыстырмалы түрде еркін режимін ұсынбай, мұндай қызмет эмансипацияның шарты бола алмайды, өйткені ол барлық қажетті белгілерге сәйкес келмейді және жәрдемдесуші тұлғалардың бақылауымен айтарлықтай шектеледі. Он сегіз жасқа толмаған кәсіпкердің әрекет қабілеттілігінің көлемі кәмелетке толған кәсіпкердің әрекет қабілеттілігінің көлемінен ерекшеленеді.

Он төрт жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың әрекетке қабілеттілігі толық емес, бірінші кезекте адамның қаржылық дербестігін шектейді. Мәселен, өз бизнесін тіркеу, кәсіпкерлік шарттар жасасу кәмелетке толмаған адамның заңды өкілдерінің келісімін талап етеді.

Қорытынды.

Қорытындылай келе, заң шығарушы кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға құқық беретін кәмелетке толмағанның бірыңғай жасын белгілеуі керек, мұндай субъектіні салық жауапкершілігіне тарту тәртібі және контрагенттер алдындағы міндеттемелер бойынша жауапкершілік мөлшері туралы мәселені пысықтауы керек, кәмелетке толмаған кәсіпкер заңды өкілдерінің мақұлдауынсыз жасай алатын мәміленің ең төменгі сомасын белгілеуі керек.

Қазақстанда кәсіпкерлікті дамыту үшін негізгі кедергілердің бірі бизнес үшін жеткіліксіз дамыған инфрақұрылым, сондай-ақ жоғары әкімшілік кедергілер мен сыбайлас жемқорлық болып табылады. Несиелендірудің төмен деңгейі, салық жүйесінің жетілмегендігі, шектеулі нарық және бәсекелестіктің жеткіліксіз деңгейі де бизнесті құруды және дамытуды қиындатады.

Кәсіпкерлерді даярлаудың жеткіліксіз деңгейі және сапалы бизнес-білімнің болмауы да маңызды сәт болып табылады. Оқыту бағдарламаларын жүргізуді, консультация беруді, жеңілдіктер мен субсидиялар беруді қоса алғанда, кәсіпкерлерге мемлекеттік қолдауды күшейту қажет. Сондай-ақ, еліміздегі инвестициялық ахуалды жақсарту, шетелдік инвестицияларды тарту үшін жағдай жасау, сондай-ақ инновациялық қызмет пен технологиялық кәсіпкерлікті дамыту маңызды.

Жалпы, Қазақстанда кәсіпкерлікті дамыту мемлекеттің, бизнестің және қоғамдық ұйымдардың қиындықтарды еңсеру және кәсіпкерлік қызметті дамыту үшін қолайлы орта құру үшін кешенді көзқарасы мен бірлескен күш-жігерін талап етеді. Осылайша, инновациялар, бәсекелестік және халықаралық ынтымақтастық негізінде экономикалық өсу елдің табысты дамуы мен халықтың өмір сүру деңгейін арттырудың негізгі факторы болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Постановление Верховного Совета Республики Казахстан от 8 июня 1994 года О ратификации Конвенции о правах ребенка. [Электронный ресурс] — URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/B940001400_info (дата обращения: 30.03.2023)

2 Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV О браке (супружестве) и семье. Ведомости Парламента Республики Казахстан. [Электронный ресурс] — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518> (дата обращения: 30.03.2023)

3 Бусыгин А.В. Предпринимательство: Основной курс. Учебник для вузов. — М. — 2018. — 18 с.

4 Кодекс Республики Казахстан от 27 декабря 1994 года № 268-ХІІІ Гражданский кодекс Республики Казахстан. Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан, 1994 г., №23-24. [Электронный ресурс] — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000> (дата обращения: 30.03.2023)

5 Алибекова Э.Ф., Ахмедова З.А. Эмансипация и предпринимательская деятельность. Государственная служба и кадры. — №2. — 2020. — С. 70-73

6 Ситдикова Л.Б., Халудорова С.В. Правовой статус несовершеннолетнего предпринимателя в сфере оказания культурно-зрелищных услуг. Культура: управление, экономика, право. — № 1. — 2018. — С. 16–19

7 Лаптев В.В. Хозяйственное право предпринимательской деятельности. Государство и право. — № 1. — 2018. — 21 с.

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПРИ ЗАНЯТИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Аннотация.

В данной статье описаны актуальные проблемы правового положения несовершеннолетних в занятии предпринимательской деятельностью. Возникновение в гражданском законодательстве Республики Казахстан института «эмансипации» несовершеннолетних, характерного для правового порядка развитых государств, разрешение несовершеннолетним заниматься предпринимательской деятельностью по достижении ими шестнадцатилетнего возраста с согласия законных представителей является спорным с точки зрения трудового права. В теоретических подходах к пониманию правосубъектности несовершеннолетних предусмотрено раскрытие. В работе автор отмечает, что без предоставления ребенку относительно свободного режима предпринимательской деятельности, приближающего его к общему режиму предпринимательства, такая деятельность не может быть условием эмансипации, так как не соответствует всем необходимым признакам и существенно ограничивается контролем со стороны лиц, оказывающих влияние.

В статье освещены моменты поддержки и обучения предпринимателей, которые являются основным инструментом развития малого предпринимательства и среднего бизнеса в стране.

Также автор знакомит с правовыми аспектами, касающимися вопросов совершения сделок несовершеннолетними и занятия предпринимательством. В целом, содержатся вопросы защиты интересов несовершеннолетних и предотвращения их использования в сфере сделок и предпринимательства, рекомендации по предотвращению возможных негативных последствий при совершении сделок или занятии несовершеннолетними предпринимательской деятельностью.

Ключевые слова: несовершеннолетний, предпринимательство, эмансипация, правоспособность, дееспособность, сделка.

THE LEGAL STATUS OF MINORS IN BUSINESS ACTIVITIES

Abstract.

This article describes the current problems of the legal status of minors in entrepreneurial activity. The emergence in the civil legislation of the Republic of Kazakhstan of the institution of "emancipation" of minors, characteristic of the rule of law of developed countries, allowing minors to engage in entrepreneurial activity upon reaching the age of sixteen with the consent of legal representatives is controversial from the point of view of labor law. In theoretical approaches to understanding the legal personality of minors, disclosure is provided. In the work, the author notes that without providing the child with a relatively free regime of entrepreneurial activity, bringing him closer to the general regime of entrepreneurship, such activity cannot be a condition for emancipation, since it does not meet all the necessary criteria and is significantly limited by the control of persons exerting influence.

The article highlights the moments of support and training of entrepreneurs, which are the main tool for the development of small and medium-sized businesses in the country.

The author also introduces the legal aspects related to the issues of transactions by minors and entrepreneurship. In general, it contains issues of protecting the interests of minors and preventing their use in the field of transactions and entrepreneurship, recommendations for preventing possible negative consequences when making transactions or engaging in entrepreneurial activities by minors.

Key words: minor, entrepreneurship, emancipation, legal capacity, legal capacity, transaction.

REFERENCES

1 Postanovlenie Vepkhovnogo Soveta Respubliki Kazakhstan ot 8 iyunya 1994 goda O ratifikatsii Konventsii o pravax rebenka [Resolution of the Supreme Council of the Republic of Kazakhstan dated June 8, 1994 On ratification

of the Convention on the Rights of the Child]. Available at: — URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/B940001400/_info
Available at: — URL: [in Russian]. (accessed: 30.03.2023)

2 Kodeks Respubliki Kazaxstan ot 26 dekabrya 2011 goda № 518-IV O bpake (syppyzhectve) i cem'e [Code of the Republic of Kazakhstan dated December 26, 2011 No. 518-IV On Marriage (Matrimony) and Family]. Vedomosti Paplamenta Respubliki Kazaxstan. Available at: — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518> [in Russian]. (accessed: 30.03.2023)

3 Busygin A.V. Predppinimatel'stvo: Osnovnoi kurs. Uchebnik dlya vuzov [Entrepreneurship: Basic course. Textbook for universities]. M. 2018. 18 p. [in Russian]

4 Kodeks Respubliki Kazaxstan ot 27 dekabrya 1994 goda №268-XIII Grazhdanskii kodeks Respubliki Kazaxstan. Vedomosti Verkhovnogo Soveta Respubliki Kazaxstan, 1994 g., №23-24 [Code of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 1994 No. 268-XIII Civil Code of the Republic of Kazakhstan. Bulletin of the Supreme Council of the Republic of Kazakhstan]. 1994. №23-24 (appendix). Available at: — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000> [in Russian]. (accessed: 30.03.2023)

5 Alibekova E.F., Axmedova Z.A. Emancipaciya i ppedppinimatel'ckaya deyatel'noct' [Emancipation and entrepreneurial activity]. Gocydapctvennaya clyzhba i kadpy. №2. 2020. P. 70-73 [in Russian]

6 Sitdikova L.B., Khaludorova S.V. Pravovoi status nesovershennoletnego predprinimatel'ya v sfere okazaniya kul'turno-zrelishhnykh uslug. Kul'tura: upravlenie, ekonomika, pravo [Legal status of a minor entrepreneur in the provision of cultural and entertainment services. Culture: management, economics, law]. №1. 2018. 16 p. [in Russian]

7 Laptev V.V. Khozyaistvennoe pravo predprinimatel'skoi deyatel'nosti. Gosudarstvo i pravo [Economic law of entrepreneurial activity. State and Law]. №1. 2018. 21 p. [in Russian]

Information about authors:

Ainagul Nurzanova – **corresponding author**, master of laws, senior lecturer, Department of “Legal Disciplines”, M.Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Republic of Kazakhstan

E-mail: aina_ask@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9818-516X>

Информация об авторах:

Айнагуль Нуржанова – **основной автор**, магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры «Правовых дисциплин», Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, г.Уральск, Республика Казахстан

E-mail: aina_ask@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9818-516X>

Авторлар туралы ақпарат:

Айнагуль Нуржанова – **негізгі автор**, заң ғылымдарының магистрі, «Құқықтық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы, М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: aina_ask@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9818-516X>